

Történelemalakító szerep

Mi a tudomány szerepe a fejlődésben? Milyen szerep jut a tudomány képviselőinek napjaink társadalmában? Milyen tanulságok vonhatók le az elmúlt 20 évből, s különösen a mostani világgazdasági válságból? Hogyan változik a mezőgazdaság, a vidékfejlesztés megítélése, szerepe? Ezekkel a kérdésekkel kerestük meg Glatz Ferencet, a Magyar Nemzeti Vidéki Hálózat elnökét, akadémikust és történészt, aki két cikluson át töltötte be az MTA elnöki tisztét.

– Divatos mondás, nem is alaptalanul, hogy a 20. század a nagy háborúk évszázada volt. A világ politikai hatalmi központjai – Távol-Kelet, Európa, Észak-Amerika, majd a század végén Afrika – egymáshoz törődésében, igazodásában nemcsak a kereskedelemnek, a világkultúrának volt szerepe, hanem közrejátszottak ebben a világháborúk is. Ez egy ismert történelmi folyamat. Van azonban egy olyan tényező, amiről nem beszélnek eleget: a 20. század igazi meghatározója a tudomány. Erre talán azért sem figyelnek fel, mert a tudomány képviselőinek érdekérvényesítése a politikában gyenge: minden társadalomban csak egy vékony réteget képviselnek, néhány ezer, legfeljebb tízezer emberről van szó. Ezzel szemben ott vannak, ott voltak a százazreket képző katonák, a nagyon sok politikus. Azok a csoportok, amelyek a közhangulatot meghatározzák, s amire a politika is igazodik. Ki kell mondanunk, hogy a tudomány az érdekérvényesítésben egyáltalán nincs jó helyzetben. A többpártrendszerben sem. A politikusok számára kevés szavazatot jelentünk, ennek következtében ránk nem nagyon figyelnek.

♦ **A tudomány szerepe a fejlődésben mennyire sorsszerű és mennyire tekinthető tudatosnak?**

– A gondolkodás a tudomány alapja. Ma, a tudomány intézményesedése korában

mindinkább elfeledkezünk erről. Csak a kutatás, a publikáció jelenik meg előttünk – amelyekből azért nem egyszer hiányzik a gondolat. A felfedezés, az újszerű termelési, gondolkodási megoldások mindig jelen voltak az emberiség történelmében. Azelőtt is, hogy a tudásanyag intézménnyé, tudománnyá fejlődött volna. Ilyenek lehettek – és lehetnek ma is – akár a pásztorok, vagy később a jó gazdatisztek: ők közelről látták meg, hogy melyik fajta mire alkalmas. Vagy az okos, derék iparos, amilyen az én apám is volt. De a nagy változás az emberiség történelmében az, hogy a tudás tudománnyá szerveződött a 19. században. És ez meghatározza az élelemtermelést, a tájgazdálkodást, vagyis a mezőgazdaság fejlődését is. Szerepet kapott, mint minden tudás technikai eredményei: a robbanómotor, majd a gépesítés gondolata a termelés-szervezésben, legyen szó akár a szemesztermények termeléséről, betakarításáról vagy feldolgozásáról. A tudománynak köszönhetően jöttek létre az alapanyag-termelésre ráépült ágazatok, például a malom- vagy a konzervipar. A 20. század eleje és vége között nagy változás játszódott le ezekben is. Amíg az évszázad elején, mondjuk egy kiló kenyérnél a hozzáadott érték csupán 20 százalék volt, s 80 százalékot tett ki az alapanyag, addig az évszázad végére ez az arány

megváltozott: az alapanyag adta a 20 százalékot, s a hozzáadott érték – az emberi ész – képvisel 80 százalékot. Talán jobban figyelhetnénk arra, hogy a világpiacon ne az alapanyaggal akarjunk megjelenni, hanem olyan termékkel, amelyben a hozzáadott érték minél magasabb. Egy új agrárpolitikai koncepció középpontjában ennek kellene állnia, és

A SZERZŐ FELVÉTELE

ezt állami eszközökkel – adó, jogszabály, támogatás, kedvezmény, befektetés – serkenteni. Az adottságaink mellett a nagy hozzáadott értékarányt képviselő termékekkel a piacon megjelenni.

♦ **Tudós történész létére Ön szokatlan, néha eretneknek számító gondolatokat vall a mezőgazdaság szerepéről.**

– Amikor 1989-ben véletlenül a kormányba kerültem, *Hütter Csabával*, az akkori mezőgazdasági miniszterrel azért szerveződöttünk baráti szövetségbe, hogy elfogadtassuk: a Kárpát-medence világpiaci érvényesülésében a magyarországi gazdaság ágazatai közül az élelmiszer-feldolgozás kiemelt húzóágazat lehet. És még valami: az élelmiszertermelés és -előállítás közhaszna nem csupán az elfogyasztható élelmiszer termelésében áll. Az élelem mögött lekaszált rétek, egészséges állatállomány, rendben tartott vizes vagy erdei élőhelyek is vannak. Ezek az egészséges természeti kör-

nyezet megóvásának legjobb formái – az emberi életfeltételek biztosítói. A kiló kenyér közhaszna – sajnos, nem sajnos – nagyobb, mint az apám által megmunkált bütykös tengely közhaszna.

Aztán még valami: a munkaalkalom. A természet karbantartása csak akkor eredményes, ha a vidék belakott. A lakottsághoz munkaalkalom kell. Amennyiben a Kárpát-medence egyedülálló alkalmasságát – részben a szántóföldön, részben az állattenyésztésben – nem kapcsoljuk össze a hozzá tartozó feldolgozóiparral, akkor az rossz az ország egész lakosságának. Tehetünk bármit, enélkül a

munkahelyteremtési program kudarcot vall. Előre láttuk már 1989-ben, mondogattuk is néhányan: ha leépül a feldolgozóipar vagy ha külföldi kezekbe kerül, fennáll a veszélye, hogy külföldről fogják a tejet behozni és nem a magyarországi gazdától vásárolják fel az itt megtermelt tejet. Ennek következménye, hogy visszaesik a magyar állattenyésztés, a magyar tejelőszarvasmarhatartás. Ha pedig visszaesik a magyar állattenyésztés, akkor biztos, hogy csökken a magyar munkahelyek száma. Hát ez megtörtént. Az állattenyésztő közösségek kialakítása – mint történész tudom – legalább 20–40 évbe telik majd...

♦ **Honnan ez az erős agrár-sors vénája?**

– Ez részemről nem népieskedés, hanem egy felismerés. Gondolom legalábbis én. Iparos családból származom, csepeli vagyok, ragaszkodom is apám, anyám iparos múltjához. De tanulmányaimból a sokak által hangoztatott igaz-

sághoz jutottam: a Kárpát-medence világgiazi érvényesüléséhez, a mezőgazdálkodáshoz nagyobb érdekek fűződnek, mint amekkorát jelenleg érvényesíteni képes. Ehhez szemléletváltás is szükséges, ismétlem: ne alapanyaggal akarjunk a piacra menni. Ne táblában, ne mennyiségi szemlélet szerint gondolkodjunk. A rendszerváltozás óta ez a váltás, a feldolgozás-központú élelemtermelési rendszer kiépítése egyetlen kormányknak sem sikerült. Sajnos, a táblatámogatási rendszer éppen ellentétes hatást fejt ki. Pedig a hozzáadott értéknek itt, nálunk kell keletkeznie. A már említett 80 százalékos arányú hozzáadott értéket kellene az agrárgazdaságban mindenkinek – az állami adminisztrációnak is – megcéloznia. Úgy gondolom, ebben az állami vezetésnek kiemelt feladata volna, a piac ugyanis nem fogja ezt helyettünk megoldani.

♦ *Mind többen hangoztatják, hogy tévúton járunk.*

– Ehhez hozzászólni nem vagyok hivatott. De abban biztos vagyok, hogy az állami adminisztrációnak – és hozzátesszem, a tudománynak – a szerepe éppen az, hogy egy-egy ágazatban, például az élelmiszertermelésben, figyeljen és figyelmeztessen a meghatá-

rozó tényezőkre. Nézzük meg, mikor volt sikeres a magyar mezőgazdaság: például *Darányi* idejében. Érdekes, éppen akkor alakult ki nálunk az agrárértelmiség is. Ők ugyan nem foglalmazták meg, de pontosan tudták, hogy csakis a hozzáadott értékkel piacra vitt termék lehet sikeres. Azaz nem elég megtermelni, hanem fel is kell dolgozni a mezőgazdasági alapanyagot. Ez meg is történt a magyar mezőgazdaság második virágkorában, az 1960-as évek második felétől az 1980-as évekig. A magyar agrárértelmiséget nem becsléte meg még úgy senki, mint a sokat szidalmazott Kádár-korszak. Ezt bizonyítja a történelem. De ha kíváncsi erre, ugyanezt elmondhatja a kor sikeres minisztere, *Dimény Imre*, vagy a korszak meghatározó agrárpolitikusa, a nádudvari *Szabó István*.

Vegyük észre, hogy ennek a gondolkodásmódnak a leépítése történt meg 1990 után! És ez egyáltalán nem volt szükségzerű. Kiöntötték a vízzel a gyereket is. Újra kell gombolni a mellényt – mondom mind többször a rendszerváltás 20. évfordulóján. A mezőgazdálkodásban is.

♦ *A tudományt is emberek művelik, ezért számolnunk kell tévedésekkel is.*

– A Tudomány Napján arról is beszélni kell, hogy a tudomány fejlődésében is akadnak deformitások. Én is, más is tévedhetünk. Gyakran. De... Abban biztos vagyok, hogy új harmóniára kell törekedni a tudományos műhelyekben is. Az, hogy a 20. század a tudomány százada volt, azt jelenti, hogy az élet minden területét áthatotta a tudományos alapvetés. És ez a részletekbe merüléssel, sokszor sajnos elmerüléssel is jár. A fiatalok között sok a jó specialista, de kevés a szintetizáló, a problémalátó. Az agrártudományt is át kellene tekinteni e szempontból. Például meggondolni, hogy a molekuláris biológia csodálatos felfutása mennyire hozza magával az úgynevezett alkalmazott gondolkodás háttérbe szorulását egyes tudományterületeken. Nem árt, ha az agrárosztályon valaki meg tudja különböztetni a rozst a búzától... Tehát elkezdhetjük a múlt század tudományfogalmának újragondolását – az agrártudományokban is.

♦ *Az Európai Unión belül nem azonosak a mezőgazdasági adottságok. Az elbírálás mégis ugyanaz, függetlenül attól, hogy valaki az Atlanti-óceánnál vagy a Kárpát-medencében gazdálkodik.*

– Az Európai Unióban az egész integrációs korszak arra hívja fel a figyelmet, hogy Európának a különböző részeit egymáshoz kell igazítani. Az állam szerepe nem az, hogy az önmagában versenyképes ágazatokba beavatkozzon vagy a nem versenyképes ágazatokat életben tartsa. Inkább olyan feladatokat kellene vállalnia, amik segítenek piacépes termékeket létrehozni. A szürkeállomány nem egyszerűen szürkeállomány: azt jelenti, hogy az itteni társadalomban, az itteni

éghajlati viszonyok között leg-életképesebb ágazatokat világszintre kell emelni. Nem az a fő kérdés, hogy a GDP-termelésben a szerszámgépipar vagy a mikroelektronika-gyártás hogyan vesz részt (ezek is fontosak), inkább azt kell támogatni és fejleszteni, aminek a termelésén túl közhaszna is van. Ilyen ágazatok azok, amelyek rendben tartják a vizes élőhelyeket, az erdőket, a legelőket, a legkülönbözőbb élethelyeket. Azokat, amelyek kulturállapotban tartják a környezetet, amely a jó minőségű élelmiszert szállítja. Meggyőződésből mondom, hogy a Kárpát-medencében tudomásul kellene venni: a világnak egészséges élelmiszere van szüksége. Figyeljünk oda, hogy egy Franciaországból ideszállított állati termék ökológiai lábnyoma ötször akkora, mint ha Somogyban állítottuk volna elő.

♦ *Kritizál, érvel, vitatkozik. Mire számít a vidékpolitikában vállalt feladatért cserébe?*

– Azt gondolom, hogy a következő években a magyar lakosságnak le kell vonnia a következtetéseit az elmúlt 20 évvel kapcsolatban. Tudomásul kell venni, hogy világverseny elfogadása nélkül nem érdemes dolgozni. Vannak vitáim az agráros barátaimmal. Be kell látni, nincs sikeres új magyar vidék újraiparosítás nélkül. A vidék nem fog tudni megélni csak a mezőgazdálkodásból, főleg nem az alapanyagtermelésből. Csak akkor, ha az agrárbiznisz egészében gondolkodunk és hozzákapcsoljuk a feldolgozóipart, az iparosítható feldolgozást (bioenergia-termelés, biomassza-termelés, pelletfűtés). Ezek nélkül soha nem lesz versenyképes a világban a magyar mezőgazdálkodás.

A modern vidékpolitika területfejlesztési politika, ami- ben pontosan ismerik a vidék és a városi térségek viszonyát, ezek egymásra utaltságát. Az új vidékpolitika a megélhető élet megteremtése a vidéki térségekben.

AVAR LÁSZLÓ

„Az élelmiszertermelés és -előállítás közhaszna nem csupán az elfogyasztható élelmiszer termelésében áll. Az élelem mögött lekaszált rétek, egészséges állatállomány, rendben tartott vizes vagy erdei élőhelyek is vannak”